

۹۵۱۱۷۷۹

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی

موضوع:

تطبیق نظر فقهای امامیه درباره ی نماز مسافر و کثیر السفر

استاد راهنما:

دکتر سید حسین آل طاها

استاد مشاور:

دکتر محمد حسین گنجی

گردآورنده:

علیرضا ساعدی

شهریور ۱۳۹۵

باسمه تعالی

دانشگاه شهید چمران اهواز
دانشکده الهیات و معارف اسلامی

(نتیجه ارزشیابی پایان نامه دکتری / ارشد)

پایان نامه آقای : علیرضا ساعدی دانشجوی رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی

دانشکده الهیات و معارف اسلامی به شماره دانشجویی ۹۳۱۱۷۱۱

با عنوان :

تطبیق نظر فقهای امامیه درباره ی نماز مسافر و کثیر السفر

جهت اخذ مدرک : کارشناسی ارشد در تاریخ : توسط هیأت داوران مورد ارزشیابی
قرار گرفت و با درجه..... تصویب گردید.

اعضای هیأت داوران :	رتبه علمی	امضاء
استاد راهنما: دکتر سید حسین آل طاها
استاد مشاور : دکتر محمد حسین گنجی
استاد داور : دکتر عبدالحسین رضایی راد
استاد داور : دکتر خسرو نشان
نماینده تحصیلات تکمیلی :
مدیرگروه : دکتر سید حسین آل طاها
معاون پژوهشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده : خانم دکتر شمخی
مدیر تحصیلات تکمیلی دانشگاه :

اهداء:

تقديم به ساحت مقدس امام زمان (عج)

سپاسگزاری:

من لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق

شایسته است ، کمال تشکر و قدردانی خویش را از اساتید بزرگوار که بی وقفه در جهت اعتلای فرهنگ و ادب فرزندان این مرز و بوم تلاش صادقانه و خالصانه می نمایند ، تقدیم نمایم.

صفحه	عناوین
۱	مقدمه
۳	فصل اول: کلیات تحقیق
۴	۱-۱- بیان مساله
۴	۱-۲- ضرورت تحقیق
۴	۱-۳- اهمیت تحقیق
۴	۱-۴- اهداف تحقیق
۵	۱-۵- سوالات تحقیق
۵	۱-۶- فرضیه های تحقیق
۵	۱-۷- پیشینه موضوع
۶	۱-۸- منابع
۶	۱-۹- روش انجام تحقیق
۶	۱-۱۰- جنبه جدید و نوآوری در تحقیق
۶	۱-۱۱- مفاهیم
۷	۱-۱۱-۱- معنای لغوی و اصطلاحی سفر
۸	۱-۱۱-۲- معنای عرفی سفر
۸	۱-۱۱-۳- ابعاد سفر
۸	۱-۱۱-۴- احکام سفر
۸	۱-۱۱-۵- سفر واجب
۸	۱-۱۱-۶- سفر حرام
۸	۱-۱۱-۶-۱- به لحاظ خود سفر
۹	۱-۱۱-۶-۲- به لحاظ دستیابی به هدف حرام
۹	۱-۱۱-۷- سفر مستلزم ترک واجب
۹	۱-۱۱-۸- سفر روز جمعه پس از زوال
۹	۱-۱۱-۹- سفر در روز عید قربان و فطر
۹	۱-۱۱-۱۰- سفر برای شکار
۱۰	۱-۱۱-۱۱- سفر در ماه رمضان
۱۰	۱-۱۱-۱۲- سفر مستحب
۱۰	۱-۱۱-۱۳- سفر مکروه
۱۱	۱-۱۱-۱۴- سفر مباح
۱۱	۱-۱۱-۱۵- آداب سفر
۱۱	۱-۱۱-۱۵-۱- آداب قبل از حرکت
۱۱	۱-۱۱-۱۵-۲- آداب حال حرکت
۱۲	۱-۱۱-۱۵-۳- آداب بازگشت
۱۲	۱-۱۱-۱۵-۴- لفظ صلوة
۱۳	۱-۱۲- تاریخچه حکم نماز
۱۴	۱-۱۳- اقسام نماز
۱۴	۱-۱۴- فضیلت وجوب نماز در قرآن
۱۵	۱-۱۵- حکم نماز مسافر
۱۶	۱-۱۶- کثیر السفر
۱۶	۱-۱۶-۱- حکم کثیر السفر و دائم السفر

۱۶	۱-۱۷-۱-فرق شغله السفر با شغله فی السفر
۱۷	فصل دوم: قواعد ملازمه ی نماز و روزه و بازتاب آنها در قرآن و متون اسلامی
۱۸	۲-۱-قواعد ملازمه نماز و روزه
۱۸	۲-۲-روایاتی در باب حکم ملازمه نماز و روزه
۱۹	۲-۳-قاعدة تسالم اصحاب
۲۱	۲-۴-۱-قصر نماز مسافر در قرآن، احادیث و روایات
۲۱	۲-۴-۲-۱-مسافرت در قرآن
۲۱	۲-۴-۲-۲-مسافرت در احادیث
۲۷	۲-۴-۲-۳-مسافرت در روایات
۴۵	فصل سوم: شرایط قصر نماز و ملاک تحقق مسافت شرعی در سفر
۴۶	۳-۱-شرایط قصر
۴۶	۳-۱-۱-مسافت
۴۶	۳-۲-تحقق هشت فرسخ
۴۷	۳-۳-۱-مبدا سفر در شهرهای کوچک
۴۷	۳-۳-۲-مبدا در شهرهای بزرگ
۴۷	۳-۵-۱-قصد مسافت
۴۸	۳-۵-۱-۱-کفایت قصد تبعی
۴۸	۳-۵-۲-استمرار قصد مسافت تا انتهای آن
۴۸	۳-۵-۳-عدم قصد قطع سفر
۴۸	۳-۵-۴-حرام نبودن سفر
۴۹	۳-۵-۵-ملاک در حرمت سفر
۴۹	۳-۵-۶-عدم تفاوت در حرمت بین ابتداء و ادامه
۴۹	۳-۶-سفر برای شکار جهت سرگرمی
۵۰	۳-۷-خانه به دوش نبودن
۵۰	۳-۸-تفاوت کثیر السفر و خانه به دوش
۵۱	۳-۹-سفر به قصد غیرسکنی
۵۱	۳-۱۰-سفر برای پیدا کردن جای مناسب
۵۱	۳-۱۱-شغل و کار نبودن سفر
۵۱	۳-۱۱-۱-اختلاف در تعبیر از این شرط
۵۳	۳-۱۱-۲-اختلاف در ملاک کثیر السفر
۵۳	۳-۱۱-۳-اختلاف در ملاک شغل بودن سفر
۵۴	۳-۱۲-اقامت ده روزه در وطن یا غیر آن
۵۵	۳-۱۳-اقامت موجب خروج از عنوان یا خروج از حکم
۵۵	۳-۱۴-سفر برای غیر شغل
۵۶	۳-۱۵-رسیدن به حد ترخص
۵۶	۳-۱۵-۱-محل اختصاص این شرط
۵۶	۳-۱۶-قطع سفر
۵۶	۳-۱۷-وطن
۵۶	۳-۱۸-قصد اقامت ده روز در یک مکان
۵۷	۳-۱۹-افطار
۵۷	۳-۱۹-۱-شرایط افطار

۵۷	۲۰-۳- موارد تفاوت اثر سفر بین نماز و روزه
۵۷	۲۱-۳- مکان های چهارگانه
۵۷	۳-۲۱-۱- خروج از وطن یا محل اقامت بعد از زوال
۵۸	۳-۲۱-۲- ورود به وطن بعد از زوال
۵۸	۳-۲۱-۳- سفر شکاری به انگیزه تجارت
۵۸	۳-۲۱-۴- کسی که سفر شغل او است
۵۸	۳-۲۲- ملاک و معیار تحقق مسافت شرعی در سفر
۵۹	۳-۲۳- ملاک هشت فرسخ و ادله آن
۵۹	۳-۲۳-۱- دلیل اول
۶۱	۳-۲۳-۲- دلیل دوم
۶۲	۳-۲۴- ملاک مسیره یوم و ادله آن
۶۴	۳-۲۵- ملاک هشت فرسخ یا مسیره یوم
۶۴	۳-۲۶- ملاک های مطابق با نظرات اهل سنت
۶۶	۳-۲۷- بررسی ادله ملاک های (سیره یوم) و (هشت فرسخ یا مسیره یوم)
۶۶	۳-۲۸- ارای فقها در حد قصر نماز
۷۲	فصل چهارم: آراء فقهای قدیم و جدید در باب حکم نماز مسافر
۷۳	۴-۱- آرای فقهای قدیم در باب قصر نماز مسافر
۷۸	۴-۲- آرای فقهای جدید در باب قصر نماز مسافر
۷۸	۴-۲-۱- حکم مسافتی که مجموع رفت و برگشت آن هشت فرسخ است
۷۹	۴-۲-۲- حکم آگاهی یافتن از هشت فرسخ توسط شخص عادل
۷۹	۴-۲-۳- حکم شک یا عدم اطمینان از هشت فرسخ بودن مسیر
۸۲	۴-۲-۴- حکم تردد چند مرتبه میان دو محلی که فاصله آنها کمتر از چهار فرسخ است
۸۳	۴-۲-۵- حکم محلی که دو راه برای رسیدن دارد (راه اول کمتر از ۸ فرسخ و راه دوم برابر یا بیش از ۸ فرسخ)
۸۳	۴-۲-۶- حکم محاسبه هشت فرسخ برای شهری که دیوار دارد
۸۴	۴-۲-۷- احکام کسی که در سفر به اختیار دیگری است
۸۶	۴-۲-۸- حکم سفر حرام
۸۶	۴-۲-۹- حکم سفری که در آن کار واجبی مخصوصاً ترک می شود
۸۷	۴-۲-۱۰- حکم سفری که مرکب آن غصبی است
۸۷	۴-۲-۱۱- حکم سفری که در آن با ظالمی همراه می شود
۸۸	۴-۲-۱۲- حکم سفر تفریحی و سفر برای لهو و خوش گذرانی
۸۹	۴-۲-۱۳- حکم سفر به قصد معصیت
۹۰	۴-۲-۱۴- حکم سفر صحرائشینان
۹۱	۴-۲-۱۵- حکم کسی که شغل او مسافرت است
۹۳	۴-۲-۱۶- احکام کسی که مسافرت شغل او است
۹۶	۴-۲-۱۷- احکام کثیر السفر
۱۰۰	۴-۲-۱۸- احکام حد ترخص و مسافت شرعی و معیار آن
۱۰۴	۴-۲-۱۹- احکام مربوط به وطن
۱۰۸	۴-۲-۲۰- حکم مسافری که می خواهد ده روز در محلی بماند
۱۱۶	۴-۲-۲۱- حکم جاهایی که مسافر مخیر است نماز را تمام یا شکسته بخواند
۱۱۷	۴-۲-۲۲- احکام مربوط به اشتباه و فراموشی و ندانستن خصوصیات نماز

۱۲۰
۱۲۲
۱۲۸
۱۲۹

مسافر
نتیجه گیری
فهرست ، منابع و مراجع
چکیده به زبان انگلیسی
عنوان به زبان انگلیسی

نام خانوادگی: ساعدی	نام: علیرضا	شماره دانشجویی: ۹۳۱۱۷۱۱
عنوان پایان نامه: تطبیق نظر فقهای امامیه درباره ی نماز مسافر و کثیر السفر		
استاد/ اساتید راهنما: دکتر سید حسین آل طاها		
استاد/ اساتید مشاور: دکتر محمد حسین گنجی		
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی	گرایش:
دانشگاه: شهید چمران اهواز	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه: فقه و مبانی حقوق اسلامی
تاریخ فارغ التحصیلی:		تعداد صفحه:
کلید واژه ها: نماز مسافر، فقهای امامیه، نماز قصر (شکسته و کوتاه)، فقهای قدیم و جدید، کثیر السفر.		
<p>از آنجائیکه روش قرآن مبتنی بر تبیین مسائل کلی تر است نماز نیز یکی از مهمترین اعمال عبادی، که بصورت کلی معرفی شده است بنابر این این عبادت عظیم فروع و مسائل بسیاری دارد که هرکدام شایسته تامل و اندیشه فراوانی است. از جمله این فروع نماز مسافر و کثیر السفر می باشد. لذا خداوند در این باره از زبان جبرئیل بردل مبارک رسول خدا(ص) وجوب و جواز شکسته خواندن نماز را بیان فرموده و با وجود این حکم قطعی نماز قصر در آیات نساء آیه ۱۰۱ روایات متعددی از پیامبر (ص) و ائمه اطهار نیز بر وجوب شکسته خواندن نماز تاکید شده است به همین خاطر با پیشرفت های امروزی از لحاظ تکنولوژی و تنوع سفرهای کاری و تحصیلی شاهد اختلاف نظر بسیاری در میان فقیهان قدیم و معاصر می باشیم. که در این باره دلایل خویش را با شرایط خاص شکسته شدن نماز را بیان کرده اند و اصطلاح کثیر السفر نیز در این میان مطرح گشته است که در حکم نماز کثیر السفر نیز تضارب آراء به چشم می خورد.</p> <p>این پایان نامه درصدد است تا آرای فقهای امامیه قدیم و جدید را در باب نماز مسافر و کثیر السفر بررسی تطبیقی نماید تا این حکم را از زبان آنها واکاوی نماید و بسامد بالای اذعان به شکسته خواندن نماز مسافر در میان فقها را به اثبات برساند.</p>		

مقدمه

الحمد لله الذي لا يخيب لديه أمل الأملين ، فهو جبار السماوات والأرضين، و الصلاة والسلام على محمد وآله الجمعین

سفر از جمله مواردی است که در ادبیات فارسی که یکی از سرچشمه های معنوی و فرهنگی ما ایرانیان است جایگه ارزنده ای دارد تا آن جا که سعدی استاد سخن می فرماید: بسیار سفر باید تا پخته شود خامی.

در دین مبین اسلام نیز به سفر از جهت برخوردار شدن از نعمت های الهی و کسب رزق و روزی حلال تأکید ویژه و اهمیتی خاصی شده است ، خدا در این باره از زبان جبرئیل و بر دل مبارک رسولش بر شکسته خواندن نماز تاکید کرده است، اگر چه حکم قطعی همراه آن مبنی بر وجوب و جواز نازل گشته است اما روایات متعددی از بزرگان، خاصه از ائمه اطهار علیهم السلام روایت شده است که بر وجوب شکسته خواندن نماز تأکید کرده اند.

اما زندگی امروزه و بهره مندی از تکنولوژی، سفر را بر انسان راحت نموده است تا آن جا که سفرهای دیرین که یک روز و یا بیشتر زمان لازم داشته اند اکنون ظرف چند ساعت امکان پذیر گشته اند از این رو اختلافات نظر بسیاری در میان فقیهان معاصر مطرح گشته و در این باره دلایل خویش را بر عدم شکسته، خواندن نماز مسافر ارائه داده اند و در مقابل کسانی هستند که همچنان بر حکم پیشین و اولیه پافشاری می کنند.

این در حالی است که امروزه وجود وسائل حمل و نقل باعث گشته است کسانی در امر خدمات رسانی به مردم عهده دار وظیفه ای هستند که آنها را مجبور به مسافرت کردن های مکرر می نماید. و اصطلاح کثیر السفر نیز در این میان مطرح گشته است که در حکم نماز کثیر السفر نیز تضارب آراء به چشم می خورد.

این پایان نامه در راستای تحقق اهدافی چند از جمله بیان تفاوت نظر فقهای امامیه درباره نماز مسافر و کثیر السفر و نیز تأمل در آیات و روایات موجود در این زمینه، و همچنین وظایف مکلفین از قبیل دانشجویان و کارگران بیرون از حد مسافت شرعی، و همچنین آشنایی با احکام مسافر و کثیر السفر و بیان تکلیف مکلفان و نیز شرایط سفر و مسافر از لحاظ حدمسافت شرعی تهیه و تدوین گشته و در چهار فصل تنظیم شده است که فصل اول به بیان کلیات تحقیق اختصاص یافته و در آن مواردی همچون بیان مسأله، ضرورت تحقیق، اهمیت تحقیق، اهداف تحقیق، سوالات تحقیق، فرضیه های تحقیق، پیشینه ی موضوع، روش انجام تحقیق، جنبه جدید و نوآوری در تحقیق و نیز مفاهیمی همچون معنای لغوی و اصطلاحی و عرفی سفر، ابعاد و احکام سفر، آداب سفر، لفظ صلاة، تاریخچه حکم نماز و اقسام نماز و فضیلت وجوب نماز در قرآن مطرح گشته اند.

فصل دوم پایان نامه به قواعد ملازمه نماز و بازتاب آنها در قرآن و متون اسلامی اختصاص یافته است و در آن به مواردی همچون قواعد ملازمه نماز و روزه، روایاتی در باب حکم ملازمه نماز و روزه، قاعده تسالم اصحاب، و قصر نماز مسافر در قرآن، احادیث و روایات پرداخته شده است.

فصل سوم پایان نامه به شرایط قصر نماز و ملاک تحقق مسافت شرعی در سفر اختصاص یافته است که در آن به ذکر مواردی همچون مسافت، تحقق هشت فرسخ قصد مسافت، مبدأ سفر در شهرهای کوچک و بزرگ، کفایت تبعی و استمرار قصد مسافت و ... که با وجود آنها

نماز مسافر قصر خوانده می شود، پرداخته شده است و از ذکر بحثی تحت عنوان ملاک و معیار تحقق مسافت شرعی در سفر که خود از اصلی ترین شرایط برای تحقق قصر نماز مسافر است غفلت نشده است.

فصل چهارم که فصل پایانی، پایان نامه به شمار می رود به آراء و نظریات فقیهان قدیم و جدید در باب نماز مسافر و قصر خواندن آن اختصاص یافته است، و در این میان آراء فقیهان قدیمی همچون شیخ صدوق، شیخ طوسی، علامه حلی و و در میان فقیهان معاصر آراء فقیهانی چون امام راحل آیت الله خمینی، آیت الله بهجت، آیت الله فاضل لنکرانی، آیت الله مکارم، آیت الله خوئی، به چشم می خورد، و شیوه تنظیم آراء و نظریات در این فصل این گونه است که ابتدا آراء فقیهان قدیم و سپس آراء فقیهان معاصر به صورت موضوعی ذکر شده است.

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسأله:

مقوله نماز مسافر، اگرچه مسأله فقهی می‌نماید و در آغاز مسأله فقهی بوده، که حکم آن را مقلد از فقیه جویا می‌شده، ولی اندک اندک، با توجه به گوناگونی فتواها و پیدایش ماشین استفاده مردم از اتومبیل، قطار، و هواپیما در سفرها و پیمودن هشت فرسنگ راه، در مدتی بسیار کوتاه و به آسانی و با آرامش، شبهه‌هایی در اصل جعل حکم مسافر و پرسش‌هایی در باب چگونگی برابری آن، با پدیده ماشین و کوتاه شدن زمان سفرها و پیمودن فرسنگ‌ها راه در مدتی کوتاه، انگیزه گوناگونی فتاوی فقیهان، انگیزه پافشاری آنان بر مسافت هشت فرسنگ و ... پدید آورده که جای طرح بحث‌های گوناگون دارد، بحث دیگری که ذهن و فکر پژوهش‌گران و صاحب نظران را به خود مشغول داشته این است که نماز کثیرالسفر با توجه به اینکه کثرت سفر در عصر معاصر به سبب پیشرفت تکنولوژی باب شده در فقه امامیه چه حکمی دارد.

۱-۲- ضرورت تحقیق:

از آنجا که نماز یکی از فروع دین اسلام است و آشنایی با احکام این فریضه برای مکلفان امری واجب به شمار می‌رود و از آنجا که ممکن است مکلف روزی در شرایط سفر قرار بگیرد ضرورت تحقیق در این حوزه برای دانستن چگونگی عمل کردن به این فریضه در هنگام سفر لازم و ضروری می‌نماید.

۱-۳- اهمیت تحقیق:

با توجه به اینکه مذاهب و فرق مختلف اسلامی در زمینه نماز مسافر و شخص کثیر السفر دارای اختلاف نظر هستند، اهمیت تحقیق در این زمینه و بیان دیدگاه‌های صحیح با تکیه و تأکید بر آیات قرآنی و نیز احادیث و روایات ائمه معصومین برای آگاهی مکلفان و نیز تشریح شرایط و احکام آن برای عموم بیش از پیش نمایان می‌گردد.

۱-۴- اهداف تحقیق:

هر نوع پژوهش و تحقیقی در راستای رسیدن به اهدافی به انجام می‌رسد پژوهش پیش رو نیز در جهت نیل به اهداف ذیل به انجام رسیده است.

۱- بیان تفاوت نظر فقهای امامیه درباره نماز مسافر و کثیرالسفر

۲- آشنایی با احکام سفر و کثیرالسفر

۳- شرایط سفر از لحاظ حد مسافت شرعی

۱-۵- سوالات تحقیق:

پژوهش‌ها و تحقیقات به طور کلی به هدف پاسخگویی به سوالات مطرح شده در ذهن پدید آورندگان آنها به انجام می‌رسند این پژوهش نیز در راستای پاسخگویی به سوالات ذیل به انجام رسیده است:

۱- نماز کثیرالسفر در فقه امامیه چه حکمی دارد؟

۲- فتاوی مشهور در مورد موضوع کثیرالسفر چیست؟

۳- ادله دو قول مبتنی بر چیست؟

۱-۶- فرضیه‌های تحقیق

۱- در خصوص نماز کثیرالسفر دو حکم از طرف مراجع تقلید صادر شده که بعضی از آنها نماز کثیرالسفر را تمام و بعضی دیگر آن را شکسته می‌دانند.

۲- فتوای مشهور میان اکثر مراجع تقلید نماز کثیرالسفر تمام می‌باشد.

۳- ادله‌های موجود در مورد دو قول اول برگرفته از آیات قرآن و احادیث و روایات معصومین می‌باشد در روایات اهل سنت از پیغمبر اکرم(ص) نقل شده که درباره نماز قصر فرمود: (صَدَقَةُ تَصَدَّقَ اللهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَاقْبَلُوا الصَّدَقَةَ - این هدیه‌ای از خداوند است آن را بپذیرید نظیر این حدیث از طریق شیعه نیز آمده است امام صادق(ع) از پیامبر(ص) نقل می‌کند: (افطار در سفر و نماز قصر از هدایای الهی است، کسی که از این کار صرف نظر کند، هدیه الهی را رد کرده است. امام باقر(ع) فرمود: گروهی با پیامبر(ص) در ماه مبارک رمضان در سفر بودند، پیامبر(ص) در سفر روزه نگرفت، ولی برخی از همراهان روزه گرفتند، پیامبر(ص) فرمود: اینان تا روز قیامت نافرمان خواهند بود، امام صادق(ع) فرمود: خدا بر مریض و مسافر بخشش کرده که روزه نگیرند، آیا پسندیده است که بخشش خدا برگردانده شود.

۱-۷- پیشینه موضوع:

در رابطه با احکام نماز به طور کلی و در رابطه با احکام نماز در سفر به طور خاص پژوهش‌هایی پیش از پژوهش پیش رو انجام شده است که شامل کتب، پایان‌نامه و مقاله می‌باشد، اما پایان‌نامه پیش رو به بررسی تطبیقی احکام نماز مسافر و کثیرالسفر از منظر فقهای امامیه می‌پردازد در ذیل به برخی از تحقیقات انجام شده قبل از این پژوهش اشاره می‌گردد.

۱- حکم نماز و روزه مسافر در عصر جدید (احمد عابدینی)

۲- نماز مسافر در تفسیر آیه ۱۰۱ سوره نساء (محمد اسدی گرمارودی)

۳- نماز مسافر در کتاب و سنت (جعفر سبحانی تبریزی)

۱-۸- منابع:

۱- عروة الوثقی سید محمد کاظم طباطبایی

۲- متمسک العروة سید محسن حکیم

۳- نرم افزار مکتب جامع فقه اهل البیت

۴- احکام شریعه در عبادات، آیت الله حاج میرزا عبدالرسول احقاقی

۵- وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، شیخ محمد بن حسن حر عاملی

۶- نگرش جدید بر نماز و روزه مسافران، محمد صادقی تهرانی

۷- منتخب مسائل مرجع عالیقدر سید محمد سعید طباطبایی

۸- صلاة المسافر سید ابوالحسن اصفهانی

۹- سنن بیهقی، محمد ابوالفضل بیهقی

۱-۹- روش انجام تحقیق:

روش انجام پژوهش پیش رو توصیفی - تحلیلی است که بر مراجعه به کتب فقهی و رسائل و توضیح المسائل و روش ابزار کتابخانه‌ای و پرسش از مجتهدین و مدرسین استان استوار است

۱۰-۱- جنبه جدید و نوآوری در تحقیق:

پژوهش پیش رو از آن جهت که به بررسی تطبیقی آراء فقهای امامیه و نیز بررسی آراء فقهای قدیم و جدید می‌پردازد و در وجوه اختلاف و اشتراک آن آراء تأمل می‌کند، با پژوهش‌های مرتبط به انجام رسیده قبل از این پژوهش متفاوت می‌باشد و از این حیث پژوهشی جدید به شمار می‌رود.

۱۱-۱- مفاهیم:

۱-۱۱-۱- معنای لغوی و اصطلاحی سفر:

السَّفَر: پرده‌برداری کردن است، به اعیان و پدیده‌های خارجی اختصاص دارد، مانند دستار را از سر برداشت و روسری را از صورت و ...
و الصبح اذا أَسْفَرَ: بامداد، آن گاه که رنگش تابان شود^۱
سفر الرجل: آشکار شد (فهو مسافر): پس او آشکار است و (مسافر) به این اعتبار، به باب مفاعله و ویژگی پیدا کرده است که انسان از مکان در می‌گذرد و آشکار می‌شود و از واژه (سَفَر) واژه (سُفْرَه) گرفته شده است که به غذای سفر می‌گویند و به جایی که غذا در آن گذاشته می‌شود^۲ خداوند متعال می‌فرماید: (ان کنتم مرضی أو علی سفر) اگر بیمار یا در سفر بودید.^۳

سَفَر کتابی که از راستی‌ها و حقیقت‌ها پرده برمی‌دارد جمع آن اسفار است
خداوند متعال در جای دیگر می‌فرماید: (کمثل الحمار یحمل اسفاراً) همچون مثل الاغی است که اسفار (کتاب‌ها) را بر پشت می‌کشد، واژه اسفار به این مکان و ویژگی یافت تا هشدار می‌باشد به این که تورات، اگرچه در بردارنده حقیقت‌هایی است، ولی جاهل خواستار روشن شدن آن نیست، مانند الاغ، حمل کننده آن است.^۴ و در اصطلاح سفر از جایی به جایی رفتن و فاصله‌ای را درنوردیدن است، اطلاق می‌گردد

۱-۱۱-۲- معنای عرفی سفر:

در معنای عرفی سفر، افزون بر آشکار شدن، آمادگی ویژه را نیز طلب می‌کند، سفر، دوری از وطن، خانه و خانواده و کسب و کار است اما اینکه چند فرسنگ باشد در ذات سفر چیزی نیامده و از لغت چیزی به دست نمی‌آید، بلکه بستگی به عرف دارد و مرکب‌های سواری، مکان، زمان و ... بسان میزان و ترازو هستند.^۵
امروزه با مراجعه به عرف، روشن می‌شود که پیمودن خط سیرهای کوتاه، (چهل کیلومتر) سفر به شمار نمی‌روند و هیچ عرفی، پیمودن خط سیر بین شهرهای بزرگ تا شهرک‌های پیرامون آن را با این که چهل و یا بیش از چهل کیلومتر است، سفر به شمار نمی‌آورند.^۶

۱۱-۳- ابعاد سفر:

- ۱- اصفهانی، راغب، مفردات القرآن راغب، طلیعة النور، ۱۴۲۶ ه ق، ماده سفر
- ۲- همان، ماده سفر
- ۳- سوره بقره، آیه ۱۸۳ و ۱۸۴
- ۴- www.wikifegh.ir (معنای لغوی سفر)
- ۵- همان منبع، ص ۵
- ۶- همان منبع، ص ۵

بحث نماز مسافر ابعاد مختلفی دارد گاه از مسافتی که کوتاه خواندن نماز در آن جایز است بحث می‌شود و گاه از نوع سفری که می‌توان نماز را در آن کوتاه خواند، به این معنا که آیا کوتاه خواندن نماز به سفر مباح اختصاص دارد یا سفر معصیت را هم شامل می‌شوند، گاهی نیز از مکانی که کوتاه خواندن نماز از آنجا شروع می‌شود، بحث می‌شود و گاه در مقدار زمانی که در صورت اقامت مسافر در آنجا نماز او تمام می‌شود.^۱

۱-۱-۴- احکام سفر:

سفر موضوع احکام تکلیفی پنج گانه واجب، حرام، مستحب، مکروه و مباح قرار گرفته است.

۱-۱-۵- سفر واجب:

سفر با نذر، قسم یا عهد واجب می‌شود. همچنین است اگر به جا آوردن واجبی همچون حج، منوط به سفر باشد.

۱-۱-۶- سفر حرام:

سفر حرام دو گونه است:

۱-۱-۶-۱- به لحاظ خود سفر:

حرمت سفر یا به لحاظ خود سفر است، مانند سفری که موجب اذیت و آزار پدر و مادر شود و سفر زن بدون اجازه شوهر در صورت منافات داشتن با حق او و نیز سفری که مصداق فرار از جنگ به شمار رود. در موارد یاد شده، حرمت سفر بدان جهت است که مصداق عنوان حرام - همچون آزار پدر و مادر - واقع شده است.

۱-۱-۶-۲- به لحاظ دستیابی به هدف حرام:

و با حرمت به جهت دستیابی به هدف و غرض حرامی است؛ هر چند اصل سفر قطع نظر از آن جایز باشد، مانند سفر به انگیزه راهزنی، یا کشتن مسلمانی و یا فروختن شراب.^۲

۱-۱-۷- سفر مستلزم ترک واجب:

هرگاه سفر مستلزم ترک واجبی باشد، مانند آنکه بدهکار در پی مطالبه طلبکار و عدم امکان پرداخت طلب او در حال سفر، مسافرت کند، آیا حرام خواهد بود یا نه؟ اختلاف است. برخی تفصیل داده و گفته‌اند: اگر انگیزه فرد از سفر، ادا نکردن بدهی و در دسترس طلبکار نبودن باشد، سفرش حرام است؛ اما اگر چنین قصدی از سفر نداشته باشد؛ بلکه انگیزه‌اش امری مباح یا مستحب باشد، سفر حرام نخواهد بود.^۳

۱- سبحانی، جعفر، نماز مسافر در کتاب و سنت، نشریه فقه اهل بیت، شماره ۵۲، سال ۱۳، ص ۲۸

۲- آیت الله خوئی، سید ابوالقاسم، مستند العروه (الصلاح)، دارالعلم، ۱۴۱۳ه ق، ج ۸، ص ۹۹-۱۰۷

۳- نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، دارالکتب الاسلامیه، چاپ سوم، ۱۳۶۷ش، ج ۱۴، ص ۲۵۸-۲۵۹.

۱-۱۱-۸-سفر روز جمعه پس از زوال:

مسافرت کردن پس از زوال روز جمعه در صورت وجوب تعیینی نماز جمعه حرام است.^۱

۱-۱۱-۹-سفر در روز عید فطر و قربان:

همچنین است حکم سفر پس از طلوع خورشید و قبل از گزاردن نماز عید در روز عید فطر و قربان در صورت وجوب آن.^۲

۱-۱۱-۱۰-سفر برای شکار:

در حرمت سفر برای شکار به قصد سرگرمی و خوش گذرانی اختلاف است.^۳

۱-۱۱-۱۱-سفر در ماه رمضان:

مسافرت کردن در ماه رمضان جایز است؛ لیکن به قول برخی، در روزه واجب معین غیر از روزه ماه رمضان، حرام است.^۴

۱-۱۱-۱۲-سفر مستحب:

سفری که به جا آوردن عمل استحبابی منوط به آن است، سفر مستحب به شمار می‌رود، مانند سفر جهت گذاردن حج مستحب یا زیارت مشاهد مشرفه.^۵

۱-۱۱-۱۳-سفر مکروه:

سفر کردن در اوقات و موارد زیر مکروه است:

(الف) سفر بعد از طلوع فجر روز جمعه تا زوال؛^۶

(ب) قبل از گزاردن نماز عید در فرض استحباب آن؛^۷

(ج) از آغاز ماه رمضان تا بیست و سوم ماه؛^۸

۱- همان، ج ۱۱، ص ۲۸۲

۲- نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، ج ۱۱، ص ۳۹۸

۳- محقق حلی، حسن بن یوسف بن مطهر، شرایع الاسلام، انتشارات استقلال، ۱۴۰۹ ق، ج ۱، ص ۱۰۲.

۴- طباطبایی یزدی، محمدکاظم، عروه الوثقی، بی تا، ج ۳، ص ۶۲۴.

۵- نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، ج ۱۴، ص ۲۵۷.

۶- ابن زهره، حمزه بن علی، غنیه النزوع، مؤسسة امام صادق (ص)، ۱۳۷۵ ش، ص ۹۱.

۷- حلبی، ابوالصلاح، الکافی فی الفقه، مکتبه امیر المومنین (ع)، ۱۴۰۳ ق، ص ۱۵۵

د) در روز دو شنبه؛^۲

ه) در زمانی که ماه در برج عقرب باشد؛^۳

و) به تنهایی؛^۴

ز) سفر دریایی بویژه برای تجارت.^۵

۱-۱۱-۱۴- سفر مباح:

سفری که مصداق هیچ یک از سفرهای چهارگانه یاد شده نباشد مباح است، مانند سفر به قصد گردش و تفریح، سفر زمینی به قصد تجارت

و سفر به قصد شکار، برای تهیه آذوقه خانواده یا تجارت.^۶

۱-۱۱-۱۵- آداب سفر:

آداب سفر به سه مرحله تقسیم می‌شود: قبل از سفر، در حال حرکت و بازگشت.

۱-۱۱-۱۵-۱- آداب قبل از حرکت:

اختیار روزهای شنبه، سه شنبه و پنج شنبه برای سفر، مستحب و روزهای دو شنبه و چهار شنبه و قبل از ظهر روز جمعه مکروه است.^۷ غسل کردن، همراه خواندن دعای وارد شده؛ به امانت سپردن خانواده نزد خدا با خواندن دو یا چهار رکعت نماز و دعای وارد شده؛ صدقه دادن؛ عمامه بر سر نهادن و تحت الحنک انداختن^۸، اعلام سفر به برادران دینی^۹ از دیگر آداب سفر قبل از حرکت در میان اعراب بوده است.

۱-۱۱-۱۵-۲- آداب حال حرکت:

خواندن دعای وارد شده پس از خروج از منزل؛ ایستادن بر در منزل و خواندن سوره حمد، معوذتین، آیه الکرسی و توحید از طرف راست و چپ خود و نیز خواندن سوره قدر و دعای وارد شده؛ همراه داشتن مقداری تربت امام حسین علیه السلام؛ در دست داشتن انگشتر عقیق زرد و فیروزه و عصایی از چوب بادام تلخ؛ همراه داشتن سلاح و دارو، وسایل مورد نیاز، خواندن دعای وارد شده پس از سوار شدن بر مرکب، تسبیح گفتن در سراسیمگی و تکبیر و

۱- طوسی، محمدبن حسن، المیسوط، دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۸۴.

۲- حلی، محمدبن منصور بن احمد، السرائر، ج ۳، ص ۶۴۷.

۳- ابن سعید، یحیی بن احمد، الجامع الشرائع، موسسه سید الشهداء، ۱۴۰۵ق، ص ۴۵۳.

۴- علامه حلی، بن یوسف، تحریر الاحکام، موسسه امام صادق(ع)، ۱۳۷۸ش، ج ۱، ص ۵۷۳.

۵- عاملی، محمد بن مکی (شهید اول)، الذکر الشیعه، بی تا، ج ۴، ص ۳۳۸.

۶- نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، ج ۱۴، ص ۲۵۷.

۷- بحرانی، یوسف، مناسک الحج (صاحب حدائق)، جامعه المدرسین، بی تا، ص ۲-۱.

۸- همان، ص ۳-۴.

۹- طباطبایی یزدی، محمدکاظم، العروه الوثقی، ج ۴، ص ۳۲۸.

تهلیل در سربالایی و بسمله در آستانه پل و قبل از گذر از روی آن؛ خوش رفتاری با هم سفران و بذل توشه سفر به آنان و برگزیدن رفیق.^۱

۱-۱۲-۱۵-۳-آداب بازگشت:

سوغاتی آوردن برای خانواده مستحب و وارد شدن بر آنان در شب، جز در صورت آگاه ساختن ایشان از قبل، مکروه است.^۲

۱-۱۲-۱۵-۴-لفظ صلوة:

کلمه صلوة به احتمالی، از اصل عبری مأخوذ است زیرا گفته شده که این لفظ در آن زبان به معنی معبد و جای نماز به کار می رود^۳ و در قرآن کریم نیز در همین معنی استعمال شده است قوله تعالی «ولو لا دفع الله الناس بعضهم ببعض لهدمت صوامع و بيع و صلوات و مساجد يذكر فيها اسم الله كثيرا»^۴

مجلسی در باب «نوادر غزوات و جوامع آنها» در تفسیر این آیه چنین نقل کرده است «و لولا دفع الله الناس بعضهم ببعض، بتسليط المؤمنين منهم على الكافرين، لهدمت، لخرجت باستيلاء المشركين على اهل الملل صوامع، صوامع الرهبانية و بيع، بيع النصرارى و صلوات، كنائس اليهود و سميت بها لأتھا يصلی فیھا و قيل اصله «صلواتا» العبرانية فعرّب ...»

و اگر خداوند بعضی از مردم را بوسیله بعضی دیگر دفع نمی کرد و مؤمنان را بر کافران مسلط نمی ساخت صومعه های راهبان و کنیسه های یهودیان و بيع و صلوات نصراری بواسطه استیلاء و چیرگی مشرکان خراب می گشتند. و از آن جهت صلوات نامیده شده است که در آن نماز خوانده می شده است و گفته می شود اصل (صلواتاً) و به زبان عربی است که معرب گردیده است.^۵

۱-۱۲-۱-تاریخچه حکم نماز:

نماز در آغاز کار که پیغمبر (ص) بجا می آورده چهار رکعت بوده: دو رکعت در بامداد و دو رکعت هنگام شام و مدتی بعد در شب معراج نمازهای پنجگانه (باستثناء نماز مغرب که ابتداء تشریح سه رکعت بوده و بر همان قرار بر جای مانده بقیه آنها بی آنکه حضر و سفر را فرق باشد دو رکعت دو رکعت تشریح گردیده و تا اوائل هجرت حکم آن به همین قرار استقرار می داشته است.^۶

۱ - نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، ج ۱۸، ص ۱۳۹-۱۴۶.

۲ - طباطبایی یزدی، محمد کاظم، العروه الوثقی، ج ۴، ص ۳۳۴.

۳ . شهایی، محمود، ادوار فقه، سازمان چاپ و انتشارات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۶۹ ش، ج ۱، ص ۱۴۰.

۴ . حج/۴۱

۵ . شهایی، محمود، ادوار فقه، ج ۱، ص ۱۴۰.

۶ . شهایی، محمود، ادوار فقه، ج ۱، ص ۱۳۸.

در اوائل سال اول هجرت، که به گفته برخی روز دوازدهم ربیع الثانی و به نقل از مجلسی در **المنتقى** یک ماه پس از ورود پیغمبر (ص) به مدینه (ممکن است همان دوازدهم ربیع الثانی مراد باشد) بوده چنانکه گفته است « و فی هذه السنة زید فی الصلوة الحضر و کان صلوة الحضر و السفر رکعتین غیرالمغرب و ذلك بعد مقدم رسول الله (ص) المدینة بشهر» در این سال به نماز حضر و سفر افزوده شد و نماز حضر و سفر به جز مغرب دو رکعتی بود و این افزایش یک ماه پس از آمدن رسول خدا به مدینه صورت پذیرفت.

و باز به نقل از مجلسی در تاریخ نسوی آمده است «قال النسوی فی تاریخه اول صلوة صلیها فی المدینه صلوة العصر لما نزل علی ابي ایوب فلما اتی لهجرته شهر و ایام تمت صلوة المقیم» نسوی در تاریخ خویش گفته است اولین نمازی که در مدینه خواند نماز عصر بود هنگامیکه بر ابو ایوب وارد شد و در آن زمان یک ماه و چند روز از هجرت می گذشت بطور کلی یک ماه و چند روز از ورود حضرت بر نماز ظهر و عصر و عشاء در حضر دو رکعت افزوده شد لیکن در سفر به حال پیش مانده و برای مسافر بر همان دو رکعت پیش اقتصار گردیده است.^۱

دشتکی چنین گفته است: و هم در سال اول از هجرت بعد از قدوم آن حضرت به یک ماه در نماز حضر افزودند و حال چنان بوده که پیش از آن نمازها دو رکعت، دو رکعت فرض شده بود و چون سال اول هجرت شد در نماز پیشین و پسین و خفتن دو رکعت زیاد کردند و نماز صبح و شام تغییر یافت مقریزی در «امتاع الاسماع» چنین آورده است: « و نزل تمام الصلوة اربعا بعد شهر من مقدم رسول الله (ص) المدینه فتمت صلوة المقیم اربعا بعد ما کانت رکعتین و اقرت صلوة المسافر رکعتین»^۲

و اتمام نماز به صورت چهار رکعت بعد از یک ماه از ورود رسول خدا (ص) به شهر مدینه نازل گردید پس نماز مقیم به چهار رکعت تمام افزایش پیدا کرد بعد از اینکه پیش از این دو رکعت بود و نماز مسافر دو رکعت باقی ماند.

۱۳-۱- اقسام نماز:

نمازهایی که در قرآن مجید به آنها تصریح شده است:

در شرع اسلام نماز به نخستین قسمت، بر دو قسم می باشد واجب و مستحب برای واجب نه قسم یاد کرده اند بدین قرار: نمازهای پنجگانه روزانه، نماز جمعه، نماز عیدین (فطر وضحی)، نماز کسوف، خسوف، نماز اموات، نماز آیات، نماز طواف، نماز نذر و شبه آن.

۱ همان، ج ۱، ص ۱۳۹.

۲ شهابی، محمود، ادوار فقه، ج ۱، ص ۱۳۹.